

Ana Đorđević¹

Institut za filozofiju
i društvenu teoriju,
Univerzitet u
Beogradu

KOMPLEKSNOST I INKLUZIVNOST SOCIJALNOG IDENTITETA KAO POSREDNICI UTICAJA SOCIJALNE NORME NA ODNOS PREMA NEPRIPADNIČKIM GRUPAMA²

U ovoj studiji ispitivali smo prediktivnu moć kompleksnosti i inkluzivnosti socijalnog identiteta u odnosu na stavove prema nepripadničkim grupama, uticaj socijalne norme na kompleksnost i inkluzivnost identiteta, kao i medijatorsku ulogu kompleksnosti i inkluzivnosti u odnosu između socijalne norme i stavova prema drugim grupama. Kompleksnost socijalnog identiteta referiše na subjektivni doživljaj preklapanja sopstvenih grupa, dok inkluzivnost predstavlja meru identifikacije sa ljudima na osnovu socijalnih identiteta. Korišćene su nacionalna (građani Srbije/građani Hrvatske), etnička (Srbi/Hrvati) i religijska grupa (pravoslavci/katolici). Uzorak je činilo 153 ljudi (36% muškaraca) prosečnog uzrasta 26 godina. Rezultati pokazuju da je inkluzivnost, ali ne i kompleksnost, snažan prediktor prihvatanja pripadnika drugih grupa, merenog preko termometra osećanja i skale socijalne distance. U eksperimentalnoj fazi studije, pokušali smo da ispitanicima sa manjom spremnošću za prihvatanje pripadnika drugih grupa ($N = 40$) prezentovanjem grupne norme promenimo stavove i ispitamo da li u tome posreduje promena u doživljaju granica svojih socijalnih identiteta (kompleksnost i inkluzivnost). Izlaganje deskriptivnoj grupnoj normi, datoj u vidu fiktivnog izveštaja sa naučnog istraživanja, dovelo je do većeg prihvatanja tuđih grupa, ali i neočekivano smanjilo kompleksnost socijalnog identiteta. Moguće je da je način na koji smo plasirali informaciju o grupnoj normi narušio osećaj jedinstvenosti grupe ispitanika, te su oni pribegavali jednostavnijim strukturama identiteta. Predložili smo da se u budućim istraživanjima koriste intervencije koje bi specifičnije ciljale na promene u identitetskoj kompleksnosti i

¹ Adresa autora:
ana.djordjevic@instifdt.bg.ac.rs

Primljeno: 28. 03. 2020.
Primljena korekcija:
09. 06. 2020.
Prihvaćeno za štampu:
16. 06. 2020.

² Ovaj članak je rezultat rada na projektu br.179049, koji je finansiran od strane Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije. Delovi istraživanja predstavljani su na naučnom skupu *Četvrti sarajevski dani psihologije*, Sarajevo, BiH.

inkluzivnosti, kao i da se porede iste intervencije na različitim grupama.

Ključne reči: međugrupni odnosi, socijalni identitet, socijalne norme, stavovi prema nepripadničkim grupama

Uvod

Ovo istraživanje predstavlja pokušaj ispitivanja načina na koji socijalne norme deluju na stavove prema nepripadničkim grupama, odnosno da li u tom uticaju posreduju određeni aspekti socijalnog identiteta. Ciljevi istraživanja su teorijske i praktične prirode i tiču se istraživanja različitih procesa povezanosti i uticaja na odnos prema nepripadničkim grupama: 1) prediktorskog potencijala relativno nedavno razvijenih konstrukata kompleksnosti i inkluzivnosti socijalnog identiteta; 2) direktnog uticaja socijalne norme; 3) posredujuće uloge kompleksnosti i inkluzivnosti socijalnog identiteta u tom odnosu. Razumevanjem ovih složenih mehanizama kojim dolazi do izražavanja određenih stavova prema drugim grupama, možemo sa većom temeljnošću i preciznošću osmišljavati intervencije u pravcu poboljšanja međugrupnih odnosa, kroz promene u stavovima i socijalnim identitetima ljudi. U kontekstu odnosa između zemalja bivše Jugoslavije, sa relativno skorom istorijom brutalnih međusobnih ratova, nemoguće je preceniti značaj tako osmišljenih intervencija.

Kompleksnost i inkluzivnost socijalnog identiteta

Teorija socijalnog identiteta definiše identitet kao osećaj ko smo na osnovu grupne pripadnosti (Tajfel, 1981; Tajfel & Turner, 1986). Podrazumeva ne samo pripadnost grupi, već i opažanje sebe sličnim ljudima koji pripadaju istim grupama, a različitim od ljudi sa kojima ne delimo grupnu pripadnost (Brewer, 1991).

Ljudi objektivno pripadaju mnogim grupama, pa se govori o višestrukim socijalnim identitetima, koji na subjektivnom planu imaju određenu strukturu i nivo složenosti (Roccas & Brewer, 2002). Kompleksnost socijalnog identiteta (*eng.* social identity complexity) se odnosi na individualne razlike u subjektivnom predstavljanju odnosa između višestrukih socijalnih identiteta osobe (Roccas & Brewer, 2002). Složeni socijalni identitet podrazumeva postojanje istovremene svesnosti o pripadnosti većem broju grupa i o njihovom delimičnom preklapanju (Brewer et al., 2013). Što su opažena preklapanja veća, struktura socijalnog identiteta je manje kompleksna i obrnuto.

Inkluzivnost socijalnog identiteta (*eng.* social identity inclusiveness) predstavlja meru stepena u kom se osoba identifikuje sa drugim ljudima kroz zajedničku grupnu pripadnost, odn. koliko inkluzivno ili ekskluzivno osoba definiše grupu kojoj pripada iz višestrukih socijalnih identiteta koji se ukrštaju (van Dommelen et al., 2015). Visoka inkluzivnost upućuje na korišćenje „labavijeg“ kriterijuma uključivanja drugih u sopstvenu grupu, što rezultuje proširenom socijalnom slikom o sebi koja obuhvata ljude iz različitih grupa. Niska inkluzivnost se odnosi na primenu rigidnih kriterijuma prihvatanja drugih u sopstvenu grupu.

Složeni identiteti su često i više inkluzivni, jer se u svaku pojedinačnu grupu kojoj osoba pripada uključuju druge osobe koje joj pripadaju, pa je zbir svih zasebnih identiteta više inkluzivan od svakog identiteta pojedinačno. Kompleksnost i inkluzivnost socijalnog identiteta predstavljaju dobre prediktore različitih mera odnosa prema drugoj nepripadničkoj grupi i sa različitih uporišta pružaju mogućnosti objašnjenja ovog odnosa (Branković et al., 2015; Brewer, 2010; Brewer & Pierce, 2005; Schmid et al., 2009; van Dommelen et al., 2015). Povezanost između kompleksnosti socijalnog identiteta i odnosa prema drugim grupama je stabilna kroz različite grupe i socijalne kontekste istraživanja (Brewer et al., 2013; Roccas & Brewer, 2002; Schmid et al., 2009; Verkuyten & Martinović, 2012). Ovi konstrukti ispitani su i u različitim gradovima zemalja Zapadnog Balkana, u okviru velikog međunarodnog projekta (Pratto et al., 2017; Turjačanin i sar., 2017).

Prethodna istraživanja pokazuju zavisnost kompleksnosti socijalnog identiteta od iskustvenih, ličnih i situacionih faktora, kao što su *pretnja distinktivnosti*³, *kognitivno opterećenje*, *stres* (Miller et al., 2009; Roccas & Brewer, 2002; Schmid et al., 2009). Kada ljudi osećaju da su previše slični drugima koji ne pripadaju istim grupama ili nemaju kapacitet za kompetentno kognitivno rezonovanje, struktura njihovog socijalnog identiteta se uprošćava ne bi li se napravile strože razlike između ljudi koji pripadaju i ne pripadaju sopstvenim grupama. To za funkciju ima postizanje optimuma između opažanja sopstvene jedinstvenosti i sličnosti sa drugim ljudima (Brewer, 1991). Kompleksnost socijalnog identiteta javlja se i kao moderator veze između međugrupnog kontakta i unutargrupne pristrasnosti/ međugrupne tolerancije (Schmid et al., 2009), što znači da je moguće da se kompleksnost socijalnog identiteta pojavi kao intervenišuća varijabla između sredinskih faktora i ponašanja u datoj sredini.

Uticaj socijalne norme na odnose prema drugim grupama

S obzirom da se način opažanja socijalnog okruženja i kultura ophođenja prema pripadnicima drugih grupa formira kroz život u zajednici sa sličnim ljudima, društvene norme služe kao standard za odlučivanje o tome kako se ponašati u određenoj situaciji. To znači da se norme mogu koristiti i kao sredstvo socijalnog uticaja na ponašanje ljudi (Cialdini et al., 1990), sa širokim, obuhvatnim i dugoročnim efektima (Schultz et al., 2007). Deskriptivne norme deluju kroz socijalnu informaciju o tome šta drugi ljudi rade, a preskriptivne kroz socijalnu evaluaciju toga šta ljudi (treba da) rade (Cialdini, 2007; Cialdini et al., 2006). Iz perspektive teorije socijalnog identiteta, norme predstavljaju

³ Pojam se odnosi na trenutni doživljaj individue da su osobe iz nepripadničke grupe previše slične njenoj grupi te da ugrožavaju njen osećaj distinktivnosti, što za posledicu ima međugrupne pristrasnosti i težnju da se odvoji od drugih (Schmid et al., 2009). Za pregled teorije optimalne distinktivnosti pogledati Brewer, 1991.

grupne prototipe uskladištene u vidu kognitivnih reprezentacija (Hogg & Reid, 2006). Pošto su one zavisne od konteksta i situacije, njihov uticaj se najbolje vidi onda kada je data kategorija psihološki istaknuta. To je najčešće slučaj u međugrupnom poređenju, kada se posebno naglašavaju razlike između grupa, pa se njihove norme ističu kao nosioci razlika regulišući ponašanje članova dveju grupa (Sherif, 1958). Normativna poruka od strane nekoga iz sopstvene grupe, budući da je referentna i bliža selfu pojedinca (npr. Festinger, 1954), mnogo je efektivnija od poruke iz druge grupe, koja može proizvesti kontraefekat – polarizaciju u odnosu na drugu grupu (Brewer, 1999).

Prethodna istraživanja pokazuju uticaj socijalnih normi na međugrupno ponašanje ljudi (Haslam et al., 1996; Mc Conahay et al., 1981), čak i kada je normativna informacija o sopstvenoj grupi lažna (Stangor et al., 2001). Neka istraživanja (Sechrist & Stangor, 2001) beleže i trajnije promene ponašanja putem eksperimentalno aktiviranih normi, koje su svoj uticaj ostvarile indirektno, preko promene stereotipa o drugim grupama, što je od ključne važnosti za ovo istraživanje.

Sadašnje istraživanje

Direktno podsticanje promene u načinu opažanja drugih grupa i ponašanja prema njima može izazvati otpor ljudi i dovesti do suprotnih efekata – dalje pribegavanje jednostavnijim, usko definisanim i strogo razgraničenim strukturama u poimanju sopstvenih grupa koje dodatno produžavaju međugrupno rivalstvo. Stoga smo u ovom istraživanju takvu promenu pokušali da indukujemo posredno, preko uticaja na socijalni identitet. U okviru prve studije ispitali smo prediktorski odnos inkluzivnosti i kompleksnosti socijalnog identiteta Srba (pravoslavaca, građana Srbije) prema grupama sa kojima postoji istorija konflikta (katolicima, Hrvatima). U drugoj studiji sproveli smo eksperiment kako bismo istražili uticaj socijalne norme na odnos prema nepripadničkim grupama, direktno i/ ili indirektno, preko inkluzivnosti i kompleksnosti socijalnog identiteta. Vodili smo se trima hipotezama:

1. kompleksnost i inkluzivnost socijalnog identiteta javiće se kao značajni prediktori odnosa prema drugoj grupi (Roccas & Brewer, 2002; van Dommelen et al., 2015);
2. informacija o socijalnoj normi (da sopstvena grupa ima pozitivan odnos prema drugim grupama) dovešće do većeg prihvatanja pripadnika tuđih grupa (npr. Stangor et al., 2001);
3. kompleksnost i inkluzivnost socijalnog identiteta posredovaće u uticaju socijalne norme na odnos prema tuđim grupama (ova hipoteza je spekulativna).

Studija 1

Metod

Uzorak i procedura

Uzorak je prikupljen tehnikom snežne grudve i činili su ga studenti Univerziteta u Beogradu (Filozofskog, Elektrotehničkog, Mašinskog i Fakulteta bezbednosti), zaposleni termoelektrane „Nikola Tesla“ u Obrenovcu, kao i elektronski kontakti kojima je prosleđen link ka upitniku. Nakon što je zbog nedostajućih podataka odbačeno 35 upitnika, u uzorku je ostalo 153 ispitanika (36% muškaraca), većinom studenata (70%), prosečnog uzrasta 26 godina. Najveći procenat ispitanika činili su građani Srbije (99%) koji sebe vide kao pripadnike srpskog naroda (93%), od kojih 76% izveštava da je pravoslavne veroispovesti. Oko 20% njih se izjašnjava kao nereligiozan/na (od kojih se jedan deo ipak identifikuje sa religijskom grupom). Ovo ispunjava naše zahteve da uzorak bude sačinjen od građana Srbije srpskog etniciteta i pretežno pravoslavne veroispovesti⁴.

Ispitivanje se vršilo preko interneta. Upitnik je konstruisan u programu Qualtrics, a link je prosleđen svim planiranim ispitanicima putem društvenih mreža i elektronske pošte.

Instrumenti i mere

Kompleksnost i inkluzivnost socijalnog identiteta. U prvom delu istraživanja utvrđivali smo potencijal kompleksnosti i inkluzivnosti socijalnog identiteta u predviđanju odnosa prema drugim grupama. Kompleksnost socijalnog identiteta merena je preko *mere opaženog preklapanja* ($\alpha = .77$) tri relevantne grupe – etničke, nacionalne i religijske, na skali od 1 (nema preklapanja) do 11 (potpuno preklapanje) (Roccas & Brewer, 2002). To je činilo ukupno šest pitanja (npr. „Kada razmišljate o ljudima koji su *Srbi*, koliko njih je *pravoslavne veroispovesti*?“ „Kada razmišljate o ljudima koji su *pravoslavne veroispovesti*, koliko njih su *građani Srbije*?“). Ispitanici su bili srpskog etniciteta, srpske nacionalnosti i pravoslavne veroispovesti, uvažavajući činjenicu da je kompleksnost socijalnog identiteta konstrukt koji upućuje na *subjektivne* razlike u kompoziciji socijalnih identiteta i onda kada objektivnih razlika nema. Mera kompleksnosti socijalnog identiteta je prosek svih mera preklapanja. Inkluzivnost socijalnog identiteta merili smo *zadatkom sortiranja karata* ($\alpha =$

⁴ Odluku da u uzorku zadržimo i ispitanike koje ne ispunjavaju u potpunosti kriterijume identifikacije sa sve tri grupe doneli smo na osnovu relativno malog broja ispitanika, i očekivanja da bi dobijeni rezultati na većem, preciznije i rigoroznije selektovanom uzorku išli u istom smeru i da bi jedino mogli biti snažniji i izraženiji u veličinama dobijenih mera.

.91) (van Dommelen et al., 2015). Zadatak se sastojao od 24 siluete i opisa fiktivnih osoba, koje sa ispitanicima imaju sva tri, dva, jedan ili nijedan zajednički socijalni identitet, odn. grupnu pripadnost (Slika 1). U svakoj od kombinacija (3, 2, 1 ili 0) bilo je po 6 fiktivnih osoba. Polovina je bila ženskog, a polovina muškog pola. Ispitanicima je zadatak bio da svaku od prikazanih osoba svrstaju u jednu od dve grupe: MI ili ONI. Ukupan broj osoba svrstanih u grupu MI čini meru inkluzivnosti socijalnog identiteta.



Slika 1. Primeri stimulusa u zadatku sortiranja karata – ženska i muška silueta sa ukrštenim grupnim pripadnostima

Odnos prema drugim grupama. Odnos prema drugim grupama bio je meren preko *termometra osećanja* ($\alpha = .92$) (Wilcox et al., 1989) i prilagođene Bogardusove *Skale socijalne distance* ($\alpha = .95$) (Bogardus, 1933). Termometar osećanja predstavlja meru afektivnog odnosa prema drugim grupama na skali 0-100 stepeni u razmacima po 10, pri čemu je zadatak ispitanika da odrede koliko topline osećaju prema svakoj od navedenih grupa. To su bile sledeće grupe: *Srbi, Hrvati, pravoslavci, katolici, hrišćani, Balkanci*. Skala socijalne distance sadržala je četiri tipa odnosa sa drugom grupom koji se razlikuju po stepenu bliskosti (od življenja u istom komšiluku do *zabavljanja/ venčanja sa osobom iz druge grupe*). Ispitanici su nivo spremnosti za ulaženje u dati odnos označavali na skali 1-5. Ova mera je nakon prikupljanja podataka invertovana tako da veći skor označava manju socijalnu distancu, zbog intuitivnosti i kongruentnosti sa termometrom osećanja, gde veći skor označava pozitivniji odnos.

Rezultati

Kompleksnost socijalnog identiteta ($M = 4.79$, $SD = 1.48$) je relativno niska, dok je inkluzivnost ($M = 14.75$, $SD = 5.37$) izraženija i značajno viša od srednje tačke skale, $t(140) = 4.98$; $p < .01$. Ukupno 15% ispitanika ima potpuno inkluzivan socijalni identitet (prihvataju sve ponuđene osobe u svoju grupu), dok je kod 2% u potpunosti isključiv (ne prihvataju nikoga). Kompleksnost i

inkluzivnost umereno pozitivno koreliraju, $r = .17$, $p < .05$, što ukazuje na njihovo delimično preklapanje.

Nivo „topline“ osećanja prema svim nepripadničkim grupama kreće se oko neutralne tačke na skali (*nemam ni pozitivna ni negativna osećanja*). Što se tiče socijalne distance, ispitanici izražavaju spremnost za stupanje u razne vrste odnosa sa pripadnicima tuđih grupa (Tabela 1).

Tabela 1

Prosečne mere i standardne devijacije termometra osećanja i socijalne distance u odnosu na nepripadničke grupe

	Termometar osećanja <i>M (SD)</i>	Socijalna distanca <i>M (SD)</i>
Građani Hrvatske	46.55 (25.29)	17.25 (3.87)
Hrvati	44.98 (27.17)	17.25 (3.87)
Katolici	51.42 (25.71)	17.53 (3.57)
Prosek za sve nepripadničke grupe	47.65 (24.18)	17.30 (3.62)

Napomena. *M* – aritmetička sredina; *SD* – standardna devijacija.

Regresivnom analizom utvrdili smo da je inkluzivnost socijalnog identiteta značajan prediktor svih mera stava, ali da kompleksnost nije, čime je delimično potvrđena prva hipoteza. Konkretno, inkluzivnost stoji u osnovi topline prema nepripadničkim grupama i objašnjava 16% njene varijanse, $F(1, 129) = 24.403$, $p < .01$), kao i 17% varijanse socijalne distance, $F(1, 129) = 26.825$, $p < .01$.

Studija 2

Metod

U drugom delu istraživanja pokušali smo eksperimentalno da utičemo na odnos prema nepripadničkim grupama izlažući ispitanike deskriptivnoj grupnoj normi. Proveravali smo da li je ovaj uticaj delimično ili potpuno posredovan promenama u kompleksnosti i inkluzivnosti socijalnog identiteta. Nacrt je bio jednofaktorski, potpuno ponovljen po ispitanicima – merili smo razliku u odnosu prema drugoj grupi pre i posle izlaganja normi.

Uzorak i procedura

U uzorak smo uključili samo ispitanike koji su u prvoj fazi na termometru osećanja označili 50 i niže, kako bismo izbegli efekat plafona. Tako je u uzorak ušlo 40 ispitanika (44% muškaraca), prosečnog uzrasta 30 godina⁵.

Eksperiment je sproveden po završetku prvog ispitivanja; link je ispitanicima ponovo distribuiran elektronskom poštom. Intervencija se sastojala u čitanju fiktivnog izveštaja istraživanja o odnosu Srba prema Hrvatima (Prilog). Nakon toga, bilo je dva pitanja o tekstu („*Koliko smatrate da su rezultati pročitano istraživanja verodostojni?*“ [na sedmostepenoj skali] i „*Ukratko opišite glavni nalaz istraživanja.*“) i najzad, isti upitnik iz Studije 1. Uputstvom u kome se kao cilj istraživanja navodi čitanje s razumevanjem, pokušali smo da obezbedimo naivnost ispitanika u pogledu cilja istraživanja, ali i da budemo sigurni da su pažljivo čitali izveštaj.

Pozivanjem na naučni autoritet pokušali smo da obezbedimo ubedljivost norme (Cialdini et al., 1990). Pošto manipulisanje putem preskriptivnih poruka smatramo rizičnim zbog potencijalne reaktance ispitanika, odabrali smo deskriptivnu normu kao sigurniji put ka promeni stavova. Želeli smo da aktiviramo grupnu normu kroz prikazane rezultate o tome kako Srbi i pravoslavci imaju prihvatajući stav prema Hrvatima i katolicima. S jedne strane, ciljano je na promenu stava, sa očekivanjem korekcije prema stavu većine Srba. Zbog toga je u tekstu pisalo kako Srbi imaju prihvatajući odnos, izražavaju spremnost da sarađuju i imaju bliske prijatelje iz drugih grupa. S druge strane, pokušali smo da izazovemo i promenu u kompleksnosti i inkluzivnosti socijalnog identiteta, kroz navođenje nalaza koji upućuju da ima građana Srbije koji su druge veroispovesti i etničke pripadnosti, i naglašavanjem bliskosti između sukobljenih grupa. Tim putem pokušali smo da podstaknemo fleksibilnije opažanje granica grupa kod ispitanika – veću diferencijaciju sopstvenih grupa i manju diferencijaciju tuđih grupa. Kako bi predstavljena norma bila podsti-

⁵ Ispitanici su za drugu fazu istraživanja, koja im je najavljena na početku prve faze, regrutovani tako što im je zatražena imejl adresa za slučaj da ispunjavaju kriterijume za učešće u drugoj fazi. To nije bila obavezujuća opcija, s obzirom da se time delimično narušila njihova anonimnost, na šta su bili upozoreni.

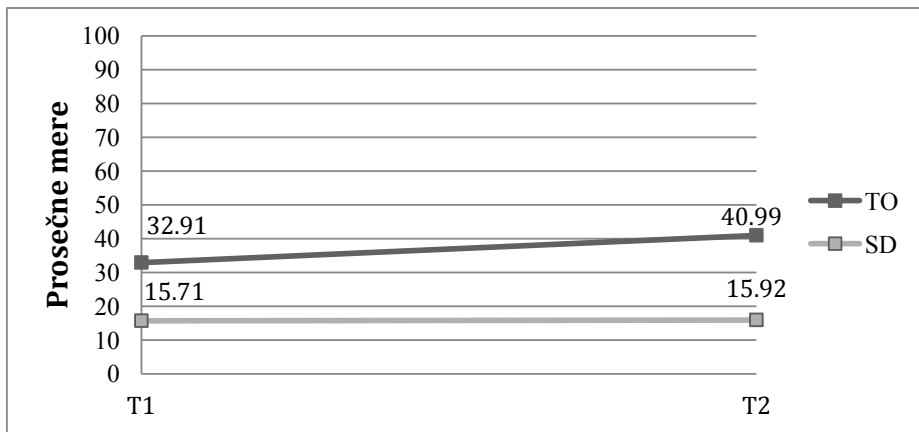
cajna za razmišljanje i kritičku refleksiju, u tekstu se nalaze reči poput domovina, mi/oni, ali i kritički pogled na medije koji su glavni izvor informacija o stanovništvu susednih država i njihovim stavovima.

Na samom kraju istraživanja, ispitanicima je poslat debriefing u vidu potpuno transparentnih informacija o cilju i sadržaju istraživanja, njihovoj ulozi i značaju koji su određene odluke imale za rezultate naučne analize.

Rezultati

Analizom varijanse za ponovljena merenja ustanovljeno je da se kompleksnost socijalnog identiteta smanjila nakon eksperimentalna intervencije, sa 4.83 na 4.35, $F(1, 38) = 4.34$, $p < .05$, $\eta^2 = .10$, dok je inkluzivnost ostala nepromenjena, $F(1, 38) = .33$, $p > .05$, $\eta^2 = .01$.

U odnosu na prihvatanje nepripadničkih grupa (građana Hrvatske $M = 32.41$; Hrvata $M = 30.44$; katolika $M = 35.87$), informacija o socijalnoj normi dovela je do porasta topline, u proseku sa 32.9 na 41, $F(1, 38) = 13.70$, $p < .01$, $\eta^2 = .27$, ali nije uticala na socijalnu distancu, $F(1, 38) = .27$, $p > .05$ (Slika 2).



Slika 2. Efekat socijalne norme na termometar osećanja i socijalnu distancu. TO – toplina; SD – socijalna distanca.

Nakon eksperimenta ponovo smo radili korelacione i regresione analize novih mera identiteta i mera stava (Tabela 2 i Tabela 3), ne bismo li utvrdili koliko su snažno povezani sa stavom koji je izmenjen pod uticajem norme.

Tabela 2

Korelacije između mera socijalnog identiteta i termometra osećanja prema nepripadničkim grupama

	Kompleksnost	Inkluzivnost
Građani Hrvatske	.01	.42**
Hrvati	-.03	.44**
Katolici	-.09	.32**
Prosek za sve grupe	-.04	.42**

Napomena. ** $p < .01$.

Tabela 3

Korelacije između mera socijalnog identiteta i socijalne distance u odnosu na nepripadničke grupe

	Kompleksnost	Inkluzivnost
Građani Hrvatske	-.09	.49**
Hrvati	-.09	.49**
Katolici	-.09	.46**
Prosek za sve grupe	-.11	.49**

Napomena. ** $p < .01$.

Kompleksnost socijalnog identiteta ponovo nije bila povezana ni sa jednom merom stava, dok je inkluzivnost povezana sa svim. Intenzitet ove povezanosti viši je nego u pretestiranju. Regresionom analizom mera stava sa inkluzivnošću kao prediktorom pokazuje da ona predviđa 17.4% topline prema svim nepripadničkim grupama, $F(1, 38) = 8.02, p < .01$, i 24% varijanse socijalne distance, $F(1,38) = 12.01, p < .01$.

Iako nemamo ispunjene uslove za testiranje hipoteze da norma ostvaruje uticaj na stav bar delimično preko kompleksnosti i inkluzivnosti socijalnog identiteta, rezultati pokazuju da su se nakon intervencije desile promene u kompleksnosti socijalnog identiteta i u odnosu između inkluzivnosti (nezavisne varijable) i termometra osećanja/ socijalne distance (zavisnih varijabli), koje vredi dublje istražiti. Najpre smo uradili regresije svih mera iz drugog trenutka testiranja istim merama u prvom trenutku testiranja i rezidualne koristili kao varijable u narednim regresionim analizama. Ovako dobijene nove vrednosti tretirali smo kao stepen promene date varijable nakon intervencije odn. meru uticaja norme na datu varijablu. Smisao ovoga je bio da utvrdimo da li promene u samim varijablama koreliraju i da li promene u nezavisnim varijablama predviđaju promene u zavisnim. Na taj način dobijamo meru indirektnog efekta norme na stav, preko kompleksnosti i inkluzivnosti socijalnog identiteta.

Rezultati pokazuju da promena u kompleksnosti socijalnog identiteta ne korelira ni sa jednom drugom promenom, tj. da socijalna norma ima nezavisan uticaj na kompleksnost socijalnog identiteta i ostale varijable. To znači da ćemo uticaj norme na kompleksnost morati da tumačimo odvojeno od njenog uticaja na mere stava. Međutim, pokazuje se da promena u inkluzivnosti socijalnog identiteta (koja u glavnoj analizi nije značajna) značajno predviđa promenu na termometru osećanja, $R^2 = .21$, $F(1, 37) = 9.70$, $p < .05$. Dakle, uticaj norme na termometar osećanja delimično se ostvaruje preko promene koju on ostvaruje na inkluzivnost. Iako norma ne utiče direktno na inkluzivnost, ona menja vezu koju ova ima sa stavom. To nas navodi da dublje ispitamo ne samo prirodu, već i smer nastalih veza.

Kako bismo mogli da na više načina testiramo različite modele, najpre smo ponovljeni faktor norme transformisali u neponovljeni pomoću dami (*eng. dummy*) varijable. Analiza indirektnog efekta prvo je proverena pomoću PROCESS makroa u SPSS-u (Hayes, 2009). Kao nezavisna varijabla uneta je dami varijabla *norma*, kao ishodišna termometar osećanja, a kao medijator inkluzivnost socijalnog identiteta. Ukupni efekat norme na termometar je marginalno značajan, $t(78) = 1.92$, $p = .06$, direktni efekat je značajan, $t(78) = 2.04$, $p < .05$, a indirektni nije značajan (interval poverenja uključuje 0; BootLLCI = -3.75, BootULCI = 4.18). Dakle, udeo koji norma ima u objašnjenju stava nije posredovan inkluzivnošću.

Različitim modelima u hijerarhijskoj regresiji detaljnije smo ispitivali doprinos pojedinih prediktora u objašnjenju stava (termometra). Pokazuje se da je norma marginalno značajna kao samostalni prediktor termometra, $R^2 = .05$, $F(1, 76) = 3.68$, $p = .06$, dok model gde je uključena zajedno sa inkluzivnošću značajno predviđa stav, $R^2 = .25$, $F(1, 75) = 20.52$, $p < .01$. Inkrementalni doprinos inkluzivnosti je značajan, $\beta = .45$, $t(1, 75) = 4.53$, $p < .01$, praktično jednak njenom samostalnom doprinosu ($R^2 = .205$ spram $R^2 = .210$), što govori da norma i inkluzivnost imaju nezavisan doprinos predikciji termometra.

Diskusija i zaključak

Socijalni identiteti odslikavaju način na koji vidimo sebe kao pripadnika grupe, ali i način na koji konceptualizujemo grupe kojima pripadamo. Pošto ima mnogo takvih grupa, nije bitno samo koliko nam je svaka od njih pojedinačno važna, već i kako se one kombinuju u subjektivnom doživljaju. Kada odrastamo u homogenom socijalnom okruženju gde su praktično svi ljudi pripadnici istih grupa, imamo doživljaj da svi pripadnici jedne grupe pripadaju i drugoj grupi. Ovo posebno važi u slučaju nacionalnog, etničkog i religijskog identiteta koji se od samog rođenja ugrađuju u gotovo sve sfere života, a koji su i sami isprepletani. Iako smo u našem istraživanju uočili izvesnu varijabilnost u proceni kompleksnosti, verujemo da je ona ograničena činjenicom da je socijalna sredina u kojoj žive ispitanici gotovo potpuno homogena – prema popisu

iz 2011. godine Srbi čine više od 90% ukupnog stanovništva u Srbiji, a 97% Srba se izjašnjava da je pravoslavne veroispovesti (Đurić i sar., 2014). Ostaje pitanje da li su ostvareni osnovni uslovi da se relativizuje odnos granica sopstvenih grupa i na objektivnom (činjeničnom) i na subjektivnom (doživljajnom) planu. Stoga bi bilo zanimljivo ispitati kompleksnost socijalnog identiteta u sredinama različitog nivoa kompleksnosti socijalne strukture (videti Pratto et al., 2017), odn. utvrditi validnost ovog konstrukta na većim i raznovrsnijim uzorcima i u različitim područjima. Takođe, nezanemarljiva disproporcija u broju muškaraca i žena u prvom delu istraživanja mogla je uticati na rezultate, kao i na razliku između prve i druge faze istraživanja. Pošto nije bilo dovoljno muškaraca u uzorku kako bi se testirala hipoteza o polnim/rodnim razlikama u rezultatima, preporučujemo da buduća istraživanja budu zasnovana na polno balansiranim uzorcima.

S obzirom da kompleksnost i inkluzivnost umereno pozitivno koreliraju, istraživanje pokazuje očekivani nalaz da je nivo diferencijacije sopstvenih grupa povezan sa time kako su ustrojene granice prema tuđim grupama. Tamo gde se jasnije vide razlike između sopstvenih grupa, moguće je očekivati propusnije granice ka drugim. Kako su oba atributa socijalnog identiteta pretpostavljeni i dosad potvrđeni prediktori stava prema drugim grupama, pretpostavili smo da zajednička varijansa potiče delom od zajedničkog potencijala da predvide stav prema drugim grupama. Nasuprot kompleksnosti za koju smo utvrdili da nije korelat nijedne mere, inkluzivnost se javlja kao značajan prediktor stava, što je dominantno potvrđeno i u drugim istraživanjima na području Srbije, u kompleksnijim socijalnim sredinama i sa drugim nepripadničkim grupama (Branković et al., 2015). Autori su ovakav nalaz tumačili time da je mera inkluzivnosti socijalnog identiteta manje intruzivna, manje podložna socijalno poželjnom odgovaranju i manje zavisna od objektivnih odnosa između grupa, od mere kompleksnosti socijalnog identiteta. Na liniji te argumentacije tumačimo i nalaze ovog istraživanja. Drugo tumačenje može biti da je kompleksnost više kognitivna mera, pa stoga ne može značajno predviđati emocionalne i konativne aspekte stava koje smo ispitivali u ovom istraživanju.

U drugom delu, osmislili smo eksperiment sa ciljem da izazovemo promene u stavovima prema tuđim grupama i proverimo da li u tome posreduje doživljaj preklapanja socijalnih identiteta. Pretpostavili smo da se opisom načina na koji drugi ljudi doživljavaju granice između sopstvenih i tuđih grupa može uticati i na lični doživljaj tih granica. Budući ukorenjena u slici o sebi, ova promena bi mogla imati trajniji efekat nego samo promena stavova. Naša intervencija ostvarila je očekivan uticaj na toplinu odnosa prema tuđim grupama (Hrvatima, katolicima, građanima Hrvatske), ali ne i na spremnost za stupanje u socijalne odnose sa njima, što tumačimo efektom plafona – u uzorak su odabrani ispitanici koji su bili indiferentni ili „hladni” na termometru osećanja, ali je čak i u ovom uzorku registrovana relativno niska socijalna distanca – u proseku 16 od 20 (nakon inverzije).

Na koji način je delovala norma predočena ispitanicima? Nasuprot uobičajene slike u medijima, upravo im je predstavljena drugačija, pozitivna slika odnosa sopstvene grupe prema drugima. Kako je pripadnost grupi veoma važan deo identiteta ljudi, oni će težiti da grupa bude uspešna, jer grupni uspehi pospešuju samopoštovanje ispitanika i podstiču osećanje ponosa (Reicher et al., 2010; Tajfel, 1981). Moguće je da kada ispolje pozitivan stav, ispitanici ne samo da se osećaju ponosnim na sebe kao tolerantnu osobu, već i na sebe kao pripadnika jedne prihvatajući nastrojene grupe (Turner et al., 1987).

Može se reći i da je eksperimentalna intervencija, ovako kako je osmišljena, dovela do jedne vrste konflikta između dve suprotne tendencije – (1) težnja ka derogiranju druge grupe kako bi se održao integritet i favorizacija sopstvene i (2) težnja ka poštovanju grupne norme i umanjeње međugrupne diferencijacije. U izveštaju koji je dat cilja se na slabljenje granica između jedne i druge grupe, naglašava se mešanje i stapanje jednih i drugih. Ukidanje jasnih demarkacionih linija između grupa dovelo je do većeg nivoa topline u odnosu na pripadnike drugih grupa – koje nisu tako strogo odvojene kao što se mislilo.

Nakon izlaganja grupnoj normi, kompleksnost socijalnog identiteta, koja se ni sa čim ne uvezuje u prvoj fazi istraživanja i čiju smo validnost u ovom kontekstu doveli u pitanje, sada se menja pod uticajem informacije o grupnoj normi, ali se suprotno od očekivanog – smanjuje; socijalni identitet se uprošćava. Inkluzivnost, pak, ostaje ista. Pretpostavljamo da je sadržaj eksperimentalne intervencije bio takav da nije direktno ciljao na povećanje kompleksnosti i da bi, na primer, skretanje pažnje ispitanicima na neočekivane kombinacije grupne pripadnosti (postojanje Srba katolika) imalo više šanse da podstakne svesnost o nezavisnosti grupa. Odakle, međutim, negativan efekat? Moguće je da je norma proizvela i neke neplanirane efekte, kao što je pretnja distinktivnosti – osećaj ugroženosti granica sopstvenih grupa, koji bi se odrazio na uprošćavanje strukture socijalnog identiteta (o ovoj vezi više u Roccas & Brewer, 2002; Schmid et al., 2009). U ponuđenom izveštaju ispitanicima smo upravo na ovaj način pokušali da promenimo stav – umanjeњem značaja granica, naglašavanjem bliskosti i sličnosti koja postoji sa tuđim grupama, itd. Iako je ovo dovelo do neke vrste podražavanja pripadnika svoje grupe kroz ispoljavanje sličnog stava, na nivou identiteta ispitanika uočavamo da ih ova vrsta mešanja zapravo ugrožava, te da je promena stava ustvari površna i ne ostavlja dublji trag na postizanje svesnosti o odvojenosti sopstvenih grupa. Moguće je da osećaju potrebu da se ponašaju onako kako se ponaša njihova grupa, ali se na nivou sopstvenog identiteta ne osećaju lagodno s tim. U trenutku kada granice sopstvene grupe postanu ugrožene, tada dolazi do snižavanja kognitivne kompleksnosti u poimanju sopstvenih grupa i fuzije sopstvenih identiteta: biti pravoslavac postaje još važniji deo toga da je osoba Srbin i da živi u Srbiji i obrnuto.

Što se tiče inkluzivnosti socijalnog identiteta, s obzirom na stepen sigurnosti s kojom ova pojava predviđa stav prema tuđim grupama i sličnost koju ima sa stvarnom situacijom prihvatanja/ odbijanja, očekivali smo da je deo

promene stava pod uticajem norme ostvaren kroz uticaj norme na inkluzivnost socijalnog identiteta. To se nije desilo. Ipak, najrobusniji rezultat ovog istraživanja potvrđuje zaključke prethodnih o eksplanatornom potencijalu inkluzivnosti socijalnog identiteta: udeo varijanse inkluzivnosti u objašnjenju prihvatanja tuđih grupa je visok, odn. veliki deo samog stava prema drugima čini upravo podložnost sopstvenog socijalnog identiteta da u sebe primi i pripadnike drugih grupa.

Iako je intervencija osmišljena da pored stava adresira i aspekte identiteta, ovakav pristup ne dozvoljava da se zaključuje o specifičnim efektima. Stoga treba osmisliti odvojene, bolje ciljane intervencije, koristiti različite grupe u samoj intervenciji (ukrštati grupne pripadnosti i sl.), zatim porediti nalaze različitih grupa ljudi i utvrditi da li se repliciraju, potom uzeti uzorak sa većom disperzijom stavova i različitim nivoima kompleksnosti i inkluzivnosti identiteta. Jedna linija istraživanja već uključuje ljude sa dualnim identitetima kao sponu između različitih sukobljenih grupa (Levy et al., 2017; Levy et al., 2019). Pretpostavljamo da kada se adekvatnim podsticanjem aktivira svesnost o višestrukim identitetima, biće lakše druge ljude shvatati pripadnicima sopstvene grupe, bar po nekim dimenzijama. To ne znači da granice između grupa treba ukidati, već da se njihovom relativizacijom podstiče veća diferenciranost u opažanju svojih grupa, što potencijalno može obezbediti upravo stabilniji osećaj identiteta, koji ne mora toliko zavisiti od stabilnosti granice između svojih i tuđih identiteta, ili grubo iscrtanih nacionalnih granica.

Reference

- Bogardus, E. S. (1933). A social distance scale. *Sociology & Social Research, 17*, 265–271.
- Branković, M., Pavlović, M., Žeželj, I., Vladisavljević, M., Jovanović O., & Petrović, N. (2015). Social identity complexity and inclusiveness as predictors of intergroup emotions. *Primenjena psihologija, 8*(4), 363–379. <https://doi.org/10.19090/pp.2015.4.363-378>
- Brewer, M. B. (1991). The social self: On being the same and different at the same time. *Personality and Social Psychology Bulletin, 17*(5), 475–482. <https://doi.org/10.1177/0146167291175001>
- Brewer, M. B. (1999). The psychology of prejudice: Ingroup love or outgroup hate? *Journal of Social Issues, 55*(3), 429–444. <https://doi.org/10.1111/0022-4537.00126>
- Brewer, M. B. (2010). Social identity complexity and acceptance of diversity. In R. J. Crisp (Ed.), *The Psychology of Social and Cultural Diversity*. Blackwell Publishing. <https://doi.org/10.1002/9781444325447.ch2>
- Brewer, M. B., Gonsalkorale, K., & van Dommelen, A. (2013). Social identity complexity: Comparing majority and minority ethnic group members in

- multicultural society. *Group Processes and Intergroup Relations*, 16(5), 529–544. <https://doi.org/10.1177/1368430212468622>
- Brewer, M. B., & Pierce, K. P. (2005). Social identity complexity and outgroup tolerance. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31(3), 428–437. <https://doi.org/10.1177/0146167204271710>
- Cialdini, R. B. (2007). Descriptive social norms as underappreciated sources of social control. *Psychometrika*, 72(2), 263–268. <https://doi.org/10.1007/s11336-006-1560-6>
- Cialdini, R. B., Demaine, L. J., Sagarin, B. J., Barrett, D. W., Rhoads, K., & Winter, P. L. (2006). Managing social norms for persuasive impact. *Social Influence*, 1(1), 3–15. <https://doi.org/10.1080/15534510500181459>
- Cialdini, R. B., Reno, R. R., & Kallgren, C. A. (1990). A focus theory of normative conduct: Recycling the concept of norms to reduce littering in public places. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(6), 1015–1026. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.58.6.1015>
- Đurić, V., Tanasković, D., Vukmirović, D. i Lađević, P. (2014). *Etnokonfesionalni i jezički mozaik Srbije*. Republički zavod za statistiku.
- Festinger, L. (1954). A theory of social comparison processes. *Human Relations*, 7(2), 117–140.
- Haslam, S. A., Oakes, P. J., McGarty, C., Turner, J. C., Reynolds, K. J., & Egings, R. A. (1996). Stereotyping and social influence: The mediation of stereotype applicability and sharedness by the views of in-group and out-group members. *British Journal of Social Psychology*, 35(3), 369–397. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8309.1996.tb01103.x>
- Hayes, A. F. (2009). Beyond Baron and Kenny: Statistical mediation analysis in the new millennium. *Communication Monographs*, 76(4), 408–420. <https://doi.org/10.1080/03637750903310360>
- Hogg, M. A., & Reid, S. A. (2006). Social identity, self-categorization, and communication of group norms. *Communication Theory*, 16(1), 7–30. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2885.2006.00003.x>
- Levy, A., Saguy, T., van Zomeren, M., & Halperin, E. (2017). Ingroups, outgroups, and the gateway groups between: The potential of dual identities to improve intergroup relations. *Journal of Experimental Social Psychology*, 70, 260–271. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2016.09.011>
- Levy, A., Žeželj, I., Branković, M., Dušanić, S., Van Zomeren, M., Saguy, T., & Halperin, E. (2019). Complex Social Identities and Intergroup Relations: Gateway Groups in the Western Balkans. *Social Psychology*, 50(3), 201–206. <https://doi.org/10.1027/1864-9335/a000379>
- McConahay, J. B., Hardee, B. B., & Batts, V. (1981). Has racism declined? It depends upon who's asking and what is asked. *Journal of Conflict Resolution*, 25(4), 563–579. <https://doi.org/10.1177/002200278102500401>
- Miller, K. P., Brewer, M. B., & Ar buckle, N. L. (2009). Social identity complexity: Its correlates and antecedents. *Group Processes and Intergroup Relations* 12(1), 79–94. <https://doi.org/10.1177/1368430208098778>

- Pratto, F., Žeželj, I., Maloku, E., Turjačanin, V., & Branković, M. (Eds.) (2017). *Shaping Social Identities After Violent Conflict: Youth in the Western Balkans*. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-62021-3>
- Reicher, S., Spears, R., & Haslam, S. A. (2010). The social identity approach in social psychology. In M. S. Wetherell & C. T. Mohanty (Eds.), *The sage handbook of identities* (pp. 45–62). Sage.
- Roccas, S., & Brewer, M. B. (2002). Social identity complexity. *Personality and Social Psychology Review*, 6(2), 88–106. https://doi.org/10.1207/s15327957pspr0602_01
- Schmid, K., Hewstone, M., Tausch, N., Cairns, E., & Hughes, J. (2009). Antecedents and consequences of social identity complexity: Intergroup contact, distinctiveness threat, and outgroup attitudes. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 35(8), 1085–1098. <https://doi.org/10.1177/0146167209337037>
- Schultz, P. W., Nolan, J. M., Cialdini, R. B., Goldstein, N. J., & Griskevicius, V. (2007). The constructive, deconstructive, and reconstructive power of social norms. *Psychological Science*, 18(5), 429–434. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.2007.01917.x>
- Sechrist, G. B., & Stangor, C. (2001). Perceived consensus influences intergroup behavior and stereotype accessibility. *Journal of Personality and Social Psychology*, 80(4), 645–654. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.80.4.645>
- Sherif, M. (1958). Group influences upon the formation of norms and attitudes. In E. E. Maccoby, T. M. Newcomb, & E. L. Hartley (Eds.), *Readings in social psychology, 3rd Edition* (pp. 219–232). Holt, Rinehart and Winston.
- Stangor, C., Sechrist, G. B., & Jost, J. T. (2001). Changing racial beliefs by providing consensus information. *Personality and Social Psychological Bulletin*, 27(4), 484–494. <https://doi.org/10.1177/0146167201274009>
- Tajfel, H. (1981). *Human Groups and Social Categories*. Cambridge University Press.
- Tajfel, H. & Turner, J. C. (1986). The Social Identity Theory of inter-group behavior. In S. Worchel & W. G. Austin (Eds.), *Psychology of Intergroup Relations* (pp. 7–24). Hall Publishers.
- Turjačanin, V., Dušanić, S. i Lakić, S. (2017). *Složeni socijalni identiteti u Bosni i Hercegovini*. Filozofski fakultet u Banjoj Luci.
- Turner, J. C., Hogg, M. A., Oakes, P. J., Reicher, S. D., & Wetherell, M. S. (1987). *Rediscovering the social group: A Self-Categorization Theory*. Blackwell.
- Van Dommelen, A., Schmid, K., Hewstone, M., Gonsalkorale, K., & Brewer, M. B. (2015). Construing multiple ingroups: Assessing social identity inclusiveness and structure in ethnic and religious minority group members. *European Journal of Social Psychology*, 45(3), 386–399. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2095>
- Verkuyten, M., & Martinovic, B. (2012). Social identity complexity and immigrants' attitude toward the host nation: The intersection of ethnic and

- religious group identification. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 38(9), 1165–1177. <https://doi.org/10.1177/0146167212446164>
- Wilcox, C., Sigelman, L., & Cook, E. (1989). Some like it hot: Individual differences in responses to group feeling thermometers. *Public Opinion Quarterly*, 53(2), 246–257. <https://doi.org/10.1086/269505>

Prilog

Izveštaj sa fiktivnog istraživanja kao predstavnik deskriptivne norme u eksperimentalnoj manipulaciji

„Tim od 20-ak psihologa i sociologa sa Univerziteta u Beogradu i Novom Sadu, na čelu sa šefom istraživačkog tima - prof. Vladimirom Mihićem (Univerzitet u Novom Sadu), tokom 2014. godine sproveo je opsežno istraživanje u kome se ispituju stavovi građana Srbije prema etničkim i religijskim manjinama. U istraživanju je učestvovalo 763 ispitanika srpske nacionalnosti, prosečnog uzrasta 36 godina i približno ujednačenog broja muškaraca i žena. Većina intervjuisanih građana, iako mahom Srbi i pravoslavci, opažala je kao bliske i građane Srbije drugih etničkih grupa i drugih veroispovesti, pre svega Hrvate i katolike, ukazujući na više sličnosti nego razlika između sopstvene i ovih grupa, između „nas“ i „njih“. Uočeno je da su ispitanici pokazali manju distancu prema drugim narodima i veroispovestima nego što bi se to očekivalo. Pozivali su se na to da ima dosta mešovitih srpsko-hrvatskih brakova, da ima mnogo Hrvata koji žive u Srbiji i smatraju je svojom domovinom i sl. Izrazili su pritom spremnost da sa njima sarađuju na ostvarenju zajedničkih ciljeva kao i spremnost da imaju bliske prijatelje iz ovih grupa. Nalazi svakako ukazuju na drugačiju sliku odnosa Srba prema Hrvatima nego što smo navikli, verovatno zbog tendencije medija da se fokusiraju na negativno i da vesti prikazuju senzacionalistički.“

Ana Đorđević

Institute for
Philosophy and
Social Theory,
University of
Belgrade

SOCIAL IDENTITY COMPLEXITY AND INCLUSIVENESS AS MEDIATORS OF THE IMPACT OF A SOCIAL NORM ON ATTITUDES TOWARDS OUTGROUPS

In this study, we investigated the predictive power of social identity complexity and inclusiveness on attitudes towards outgroups, the impact of a social norm on social identity complexity and inclusiveness, and their mediating role in the relationship between social norm and attitudes towards outgroups. Social identity complexity refers to individual's subjective representation of interrelationships between his/ her multiple social identities. Social identity inclusiveness refers to individual's identification with other people based on mutual group membership. We opted for national, ethnic and religious ingroups and outgroups. A total of 153 respondents (36% male), average age of 26, filled in the questionnaire. Results show that inclusiveness, unlike complexity, strongly predicts outgroup acceptance, measured with feelings thermometer and social distance scale. In the experimental phase of the study, we tried to induce changes in outgroup acceptance by presenting descriptive social norm to selected participants ($N = 40$) with lower initial acceptance. We also investigated mediating role of the perception of one's own ingroup boundaries (complexity and inclusiveness) in this process. Exposure to social norm, presented in the form of fictive scientific report, improved outgroup acceptance, but unexpectedly decreased social identity complexity. This might be due to the fact that the way in which social norm was designed has threatened distinctiveness of our respondents' identity, which consequently led to less complex perception of their own ingroup boundaries. For further research, we suggested introducing more specific interventions that would directly influence social identity complexity and should be compared among different groups.

Key words: attitudes towards outgroups, intergroup relationships, social identity, social norms